Vergaderjaar 2026-2027

36 725 VIII Wijziging van de begrotingsstaten van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2025 (wijziging samenhangende met de Voorjaarsnota)

P **VERSLAG VAN EEN SCHRIFTELIJK OVERLEG**
Vastgesteld 17 november 2026

De vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap[1] heeft schriftelijk overleg gevoerd met de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over **Toezegging Uitvoering motie Tweede Kamerlid Kostić c.s. inclusief (toelichting op) amendement Kostić c.s over stapsgewijs afbouwen van subsidies voor apenproeven naar nul in 2030.** Bijgaand brengt de commissie hiervan verslag uit. Dit verslag bestaat uit:

- De uitgaande brief van 16 september 2026.
- Een uitstelbericht van 29 september 2026.
- De antwoordbrief van 12 november 2026.

De griffier van de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
De Graag

[1] Samenstelling:
Van Apeldoorn (SP), Beukering (Fractie-Beukering), Van Bijsterveld (JA21), Doornhof (CDA), Fiers (PRO), Van Gasteren (Fractie-Van Gasteren), Van der Goot (OPNL), Jaspers (BBB), Karaaslan(D66), Kemperman (FVD), Van Kesteren (PVV), Van Knapen (BBB), Lagas (BBB), Van Meenen (D66), Musa (VVD), Nicolaï (PvdD), Perin-Gopie (Volt), Ramsodit (PRO), Rietkerk (CDA) (voorzitter), Van Rooijen (50PLUS), Roovers (PRO), Rosenmöller (PRO), Van de Sanden (Fractie-Van de Sanden), Straus (VVD), Talsma (ChristenUnie), Veldhoen (PRO) (ondervoorzitter), Visseren-Hamakers (Fractie-Visseren-Hamakers), De Vries (SGP), Walenkamp (Fractie-Walenkamp)

BRIEF VAN DE VOORZITTER VAN DE VASTE COMMISSIE VOOR ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP

Aan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Den Haag, 16 september 2026

De leden van de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap hebben met belangstelling kennisgenomen van uw brief van 3 juli 2026 over de toekomst van het onderzoek met apen in Nederland, in het bijzonder bij het Biomedical Primate Research Centre (BPRC).[2] In deze brief licht u toe op welke wijze u uitvoering geeft aan het amendement Kostić c.s. en het amendement Rajkowski en welke maatregelen u de komende periode neemt om de transitie naar proefdiervrij onderzoek te versnellen. De leden van de fractie van de **BBB** en het lid van de **Fractie-Visseren-Hamakers** hebben naar aanleiding van deze brief een aantal vragen.

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van de BBB
De leden van de fractie van de BBB zijn u erkentelijk voor het sturen van de brief, waarin overwegend positief nieuws over het BPRC wordt gemeld. Zij hebben desondanks nog een aantal vragen.

1. Gaat u ervan uit dat de transitie naar proefdiervrij onderzoek onvermijdelijk is en per se wenselijk is? Op welke termijn zou daarvan volgens u sprake kunnen zijn? Of zou het zo kunnen zijn dat voor bepaalde vormen van onderzoek het gebruik van proefdieren nog lange tijd beter of zelfs noodzakelijk blijft?
2. Bovenaan pagina 3 van uw brief schrijft u over "*validatie van proefdiervrije onderzoeks- en testmethoden*".[3] Hoe wordt deze validatie precies uitgevoerd? Kunt u de leden van de BBB-fractie nader informeren over het proces en de daarbij gehanteerde criteria?
3. Op pagina 2 van uw brief noemt u een aantal ziekten waarvoor de momenteel beschikbare proefdiervrije onderzoeksmethoden vooralsnog geen toereikend antwoord bieden. Ook geeft u aan dat onderzoek met proefdieren de beste optie is "*bij het ontwikkelen en reguleren van geneesmiddelen, omdat ze op een aantal kritische momenten in het ontwikkelingsproces van geneesmiddelen vooralsnog onmisbaar worden geacht*".[4] Voor welke geneesmiddelen geldt dit momenteel? Kunt u uitsluiten dat dit voor meer ziekten en geneesmiddelen geldt? Bent u bereid dit, ook in Europees verband, te laten onderzoeken, mede met het oog op het verminderen van de afhankelijkheid van andere landen?
4. Onderaan pagina 3 schrijft u te werken aan een "*verkenning in hoeverre het mogelijk is om tot verdere samenwerking te komen van Europese primatencentra*".[5] U geeft aan de uitkomsten van deze verkenning eind 2026 met de Tweede Kamer te zullen delen. Bent u bereid deze uitkomsten ook met de Eerste Kamer te delen?
5. Bovenaan pagina 4 geeft u aan de kabinetsappreciatie van de 'Roadmap for phasing out animal testing for safety assessments' van de Europese Commissie aan de

[2] *Kamerstukken I* 2025/26, 36.725 VIII, N.
[3] *Kamerstukken I* 2025/26, 36.725 VIII, N, p. 3.
[4] *Kamerstukken I* 2025/26, 36.725 VIII, N, p. 2.
[5] *Kamerstukken I* 2025/26, 36.725 VIII, N, p. 3.

Tweede Kamer te zullen sturen. Bent u bereid deze appreciatie ook aan de Eerste Kamer te sturen, vragen deze leden.

6. U geeft aan de brief mede namens de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en de staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur te sturen. Hebt u met de minister van Defensie ook over deze aangelegenheid gesproken? Zo ja, wat was daarvan de uitkomst? Zo nee, waarom niet? Bent u bereid hierover alsnog met de minister van Defensie in gesprek te gaan, gezien de belangen die Defensie bij onderzoek naar ziekten heeft of in het verleden heeft gehad?

Vragen en opmerkingen van het lid van de Fractie-Visseren-Hamakers

1. Het lid van de Fractie-Visseren-Hamakers vraagt op basis van welke feiten u constateert dat onderzoek met apen de komende jaren nog noodzakelijk is voor de bestrijding van levensbedreigende ziekten en uitbraken van infectieziekten.
2. Kunt u aangeven welke wetenschappelijke publicaties aantonen dat het gebruik van apen in het BPRC noodzakelijk is? Bent u bereid onafhankelijke, systematische reviews te laten uitvoeren voor alle onderzoeksdomeinen waarin het BPRC apen inzet, zodat de wetenschappelijke noodzaak en humane relevantie van dit type onderzoek transparant en toetsbaar worden gemaakt? Zo nee, waarom niet?
3. Kunt u een overzicht geven van de medicijnen of behandelingen die door onderzoek bij het BPRC zijn ontwikkeld? Dit lid ontvangt daarbij graag een overzicht van de afgelopen drie jaar.
4. Kunt u een overzicht geven van het onderzoek dat de afgelopen drie jaar bij het BPRC is uitgevoerd? Het lid van de Visseren-Hamakers-fractie ontvangt daarbij graag per onderzoek informatie over:
   - de doelstellingen van het onderzoek;
   - de medicijnen of behandelingen die het onderzoek heeft opgeleverd;
   - het aantal apen dat bij het onderzoek is gebruikt;
   - een gedetailleerde omschrijving van de ingrepen die de apen hebben ondergaan; en
   - of de apen tijdens of na het onderzoek zijn gedood.

Het lid van de Fractie-Visseren-Hamakers stelt dat de transitie naar proefdiervrije innovatie zich razendsnel ontwikkelt en een belangrijke wetenschappelijke ontwikkeling vertegenwoordigt die enorme kansen biedt. Proefdiervrij onderzoek is volgens dit lid nauwkeuriger dan onderzoek met proefdieren, aangezien de vertaalslag van dier naar mens wordt overgeslagen, en is ook vaak sneller en goedkoper dan onderzoek met dieren. Onderzoekers die met dieren werken reageren vaak defensief op deze ontwikkelingen, aangezien hun manier van onderzoek doen steeds verder onder druk komt te staan. Het lid acht het daarom onverstandig dat de overheid zich met name laat informeren door onderzoekers die dierproeven gebruiken, omdat dit slechts één kant van het wetenschappelijke debat is.

5. Bent u bereid u te blijven verdiepen in de transitie naar proefdiervrije innovatie en hiervoor in gesprek te gaan met en op bezoek te gaan bij wetenschappers, bedrijven en experts die dierproefvrije methoden ontwikkelen en gebruiken?

U gebruikt de strategische onafhankelijkheid van Nederland en Europa als argument om onderzoek met apen in het BPRC te blijven financieren. Het lid van de Fractie-Visseren-Hamakers vindt het afgrijselijk dat apen het slachtoffer worden van deze strategische overwegingen.

6. Bent u het met dit lid eens dat proefdiervrije innovatie – en niet onderzoek met dieren - de toekomst is?
7. Zo ja, zou de overheid dan niet juist moeten investeren in proefdiervrije methoden en de investeringen in onderzoek met proefdieren moeten afbouwen?
8. Op basis van welke feiten concludeert u dat het ‘aapmodel’ en ‘apen-NAMs’ onmisbaar zijn bij het ontwikkelen en valideren van *new approach methodologies* (NAMs)?[6] Kunt u hiervan een overzicht van de bronnen geven?
9. U stelt dat onderzoek met apen “*essentieel*” is voor infectieziekten zoals Covid-19.[7] Kunt u onderbouwen welke concrete bijdrage van het BPRC onmisbaar was voor de bestrijding van de Covid-pandemie?
10. Kunt u toelichten waarop de vermeende noodzaak van het BPRC voor Parkinsononderzoek is gebaseerd?
11. Bent u bereid om op korte termijn onafhankelijk onderzoek te laten uitvoeren naar de kosteneffectiviteit en wetenschappelijke opbrengst van humane modellen ten opzichte van apenonderzoek voor de ziekten die bij het BPRC worden bestudeerd?
12. Bent u het ermee eens dat een zo snel mogelijke afbouw van experimenten op apen óók impliceert dat er extra moet worden geïnvesteerd om deze afbouw daadwerkelijk mogelijk te maken, bijvoorbeeld door gerichte investeringen in dierproefvrije vaccinontwikkeling en andere humane, proefdiervrije innovaties?
13. Kunt u toelichten welke concrete investeringen de regering bereid is te doen om deze afbouw te versnellen?
14. Kunt u de in de brief aangekondigde informatie niet alleen aan de Tweede Kamer, maar ook aan de Eerste Kamer sturen?

Naar aanleiding van de beantwoording van vragen in de Tweede Kamer[8] heeft het lid van de Fractie-Visseren-Hamakers nog de volgende vraag.

15. In deze beantwoording wordt impliciet gesteld dat het BPRC een rol speelt bij onderzoek naar filovirussen zoals Ebola. Kunt u bevestigen dat, in tegenstelling tot wat in deze beantwoording wordt geïmpliceerd, dit soort onderzoek niet in Nederland plaatsvindt en ook niet in Nederland kan plaatsvinden, aangezien het BPRC niet beschikt over de benodigde faciliteiten of vergunningen?

De leden van de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap zien met belangstelling uit naar uw reactie en ontvangen deze graag uiterlijk **14 oktober 2026**.

---

[6] *Kamerstukken I* 2025/26, 36.725 VIII, N, p. 3.
[7] *Kamerstukken I* 2025/26, 36.725 VIII, N, p. 2.
[8] 36.945 VIII, Jaarverslag en slotwet Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap 2025, nr. 7, Lijst van vragen en antwoorden, vastgesteld op 9 juni 2026.

Drs. Th. W. Rietkerk
Voorzitter van de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

BRIEF VAN DE MINISTER VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP

Aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 29 september 2026

Het lukt mij niet de vragen van de leden van de fractie van de BBB en het lid van de Fractie-Visseren-Hamakers, ingezonden op 16 september 2026, voor de gevraagde deadline te beantwoorden, gezien de diepgang van de gestelde vragen. U ontvangt de antwoorden zo spoedig mogelijk.

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

Rianne Letschert

BRIEF VAN DE MINISTER VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP

Aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 12 november 2026

Hierbij stuur ik u de antwoorden op de vragen van de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap naar aanleiding van mijn brief van 3 juli 2026 inzake de toekomst van het onderzoek met apen in Nederland.[9]

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

Rianne Letschert

[9] Kamerstukken I 2025/26, 36.725 VIII, N.

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van de BBB
De leden van de fractie van de BBB zijn u erkentelijk voor het sturen van de brief, waarin overwegend positief nieuws over het BPRC wordt gemeld. Zij hebben desondanks nog een aantal vragen.

1. Gaat u ervan uit dat de transitie naar proefdiervrij onderzoek onvermijdelijk is en per se wenselijk is? Op welke termijn zou daarvan volgens u sprake kunnen zijn? Of zou het zo kunnen zijn dat voor bepaalde vormen van onderzoek het gebruik van proefdieren nog lange tijd beter of zelfs noodzakelijk blijft?

We zitten in een transitie van wetenschappelijk onderzoek dat vroeger alleen met dierproeven kon, naar onderzoek dat in de toekomst zoveel mogelijk of zelfs uitsluitend met proefdiervrije methoden wordt gedaan. Dat die transitie wenselijk is, is voor mij evident. Dieren hebben een intrinsieke waarde die moet worden geëerbiedigd. Dieren moeten altijd worden behandeld als wezens met gevoel en het gebruik van dieren voor wetenschappelijke doeleinden moet worden beperkt tot gebieden die uiteindelijk van nut kunnen zijn voor de gezondheid van mensen of dieren of voor het milieu. Dit is de basis van ons wettelijk kader, dat ook stelt dat een dierproef slechts wordt verricht wanneer het beoogde resultaat niet kan worden bereikt door middel van een wetenschappelijk verantwoorde methode of onderzoeksstrategie waarbij geen levende dieren worden gebruikt. Dit geeft ons de gezamenlijke opdracht als onderzoekswereld om te (blijven) zoeken naar proefdiervrije alternatieven. Ondanks dat er heel veel is ingezet op die proefdiervrije onderzoeksmethoden, zijn we er nog niet. Een dergelijke transitie duurt lang en vraagt inzet en volharding. Een succesvolle transitie vraagt om een lange adem en brede inzet van stakeholders.

Het Transitie Proefdiervrije Innovatie (TPI)-programma draagt bij aan de transitieversnelling door samenwerking met partners aan de hand van zes doelstellingen. Eén daarvan is gericht op het actief stimuleren van de ontwikkeling en validatie van proefdiervrije innovaties. Daarnaast wordt een nationale roadmap opgesteld om de stappen naar deze doelstellingen helder te maken.

2. Bovenaan pagina 3 van uw brief schrijft u over "*validatie van proefdiervrije onderzoeks- en test-methoden*". Hoe wordt deze validatie precies uitgevoerd? Kunt u de leden van de BBB-fractie nader informeren over het proces en de daarbij gehanteerde criteria?

Het validatieproces van New Approach Methodologies (NAMs) hangt af van verschillende stakeholders en regulatoire kaders; zo zijn er voor NAMs ter beoordeling van de veiligheid van chemische stoffen andere stakeholders en vereisten dan voor geneesmiddelen. Ook is er verschil tussen deze toepassingsgerichte categorieën en NAMs die worden gebruikt voor kennisontwikkeling in het biomedisch onderzoek. Voor deze laatste categorie is wel standaardisatie van de modellen nodig, maar geen validatie.
Precies deze complexiteit is aanleiding geweest om als onderdeel van het TPI-beleid ZonMw de opdracht te geven een validatie routekaart te ontwikkelen, die op 3 april 2025 is gelanceerd. Deze *NAM Navigator* is een online kennisportaal[10] dat onderzoekers in de publieke en private sector helpt bij het ontwikkelen, standaardiseren, valideren en laten accepteren van NAMs in het chemische- en farmaceutische stoffendomein. Het portaal biedt toegankelijke informatie, richtlijnen van regelgevers, praktische voorbeelden, informatie over de betrokken organisaties, voorbeelden uit de praktijk, evenementen en nieuws. Het is bedoeld

[10] Home - NAM Navigator

voor zowel beginnende als ervaren onderzoekers in wetenschap en industrie. Ook werkt het RIVM in opdracht van het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN), aanvullend op de *NAM Navigator*, aan een infographic over validatie voor het chemische stoffendomein, als ondersteuning van het veld om tot toepassing en acceptatie van NAMs te komen. Daarnaast investeert het kabinet €124,5 miljoen uit het Nationaal Groeifonds in Ombion, een programma met financiering van de gehele kennisketen van ontwikkeling tot validatie en implementatie, maar ook aandacht voor kennisoverdracht en het opleiden van professionals.

3. Op pagina 2 van uw brief noemt u een aantal ziekten waarvoor de momenteel beschikbare proefdiervrije onderzoeksmethoden vooralsnog geen toereikend antwoord bieden. Ook geeft u aan dat onderzoek met proefdieren de beste optie is "*bij het ontwikkelen en reguleren van geneesmiddelen, omdat ze op een aantal kritische momenten in het ontwikkelingsproces van geneesmiddelen vooralsnog onmisbaar worden geacht*". Voor welke geneesmiddelen geldt dit momenteel? Kunt u uitsluiten dat dit voor meer ziekten en geneesmiddelen geldt? Bent u bereid dit, ook in Europees verband, te laten onderzoeken, mede met het oog op het verminderen van de afhankelijkheid van andere landen?

De opsomming van ziekten in de brief is niet uitputtend. Globaal kan gesteld worden dat voornamelijk voor onderzoek naar infectieziekten en hersenaandoeningen apen een belangrijk onderzoeksmodel zijn. Onderzoek met apen kan echter ook in andere ziektegebieden, zoals bijvoorbeeld de cardiologie, noodzakelijk zijn. Er is dan ook geen lijst met ziekten of ziektegebieden waarvoor apenonderzoek wel of niet is toegestaan. Wel gelden er strenge eisen voor wanneer onderzoek met apen is toegestaan. Het hangt van de precieze onderzoeksvraag af of onderzoek met apen noodzakelijk is. Als er alternatieve modellen zijn, dan is onderzoek met apen niet toegestaan. Ook moet het onderzoek gaan om gezondheidsondermijnende of mogelijk levensbedreigende aandoeningen en is het onderzoek alleen toegestaan als het onderzoek niet met een andere diersoort kan worden uitgevoerd.[11]

Voor geneesmiddelenonderzoek kunnen veiligheids- en werkzaamheidsstudies met apen noodzakelijk zijn. Ook hier is geen lijst van met specifieke geneesmiddelen waarvoor dit wel of niet is toegestaan, maar gelden dezelfde eerdergenoemde regels om te beoordelen of onderzoek met apen noodzakelijk en gepast is. Het Europees Medicijn Agentschap (EMA) heeft recent een reflectiepaper gepubliceerd over voorwaarden voor apenonderzoek en over de mogelijkheden dit onderzoek verder te verminderen, vervangen en verfijnen.[12] Het kabinet acht het daarom niet nodig hiernaar een eigen onderzoek te starten. In dat kader is ook het European Research Area (ERA)-beleidsvoorstel relevant, aangezien deze bijdraagt aan het stroomlijnen van het innovatiebeleid tussen EU-lidstaten en de Europese Commissie rondom proefdiervrije innovaties voor biomedisch onderzoek, geneesmiddelen en medische apparatuur.

4. Onderaan pagina 3 schrijft u te werken aan een "*verkenning in hoeverre het mogelijk is om tot verdere samenwerking te komen van Europese primatencentra*". U geeft aan de uitkomsten van deze verkenning eind 2026 met de Tweede Kamer te zullen delen. Bent u bereid deze uitkomsten ook met de Eerste Kamer te delen?

Ja.

5. Bovenaan pagina 4 geeft u aan de kabinetsappreciatie van de ‘Roadmap for phasing out animal testing for safety assessments’ van de Europese Commissie aan de

[11] Wet op de dierproeven, artikel 10e 2de lid
[12] Reflection paper on non-human primates in safety testing of human medicinal products and opportunities for 3Rs implementation

Tweede Kamer te zullen sturen. Bent u bereid deze appreciatie ook aan de Eerste Kamer te sturen, vragen deze leden.

Op 10 juli 2026 bent u door de minister van Buitenlandse Zaken geïnformeerd over het fiche over de Mededeling routekaart voor de uitfasering van dierproeven voor chemische veiligheidsbeoordelingen.[13]

6. U geeft aan de brief mede namens de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en de staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur te sturen. Hebt u met de minister van Defensie ook over deze aangelegenheid gesproken? Zo ja, wat was daarvan de uitkomst? Zo nee, waarom niet? Bent u bereid hierover alsnog met de minister van Defensie in gesprek te gaan, gezien de belangen die Defensie bij onderzoek naar ziekten heeft of in het verleden heeft gehad?

Het ministerie van Defensie heeft aangegeven geen noodzaak te zien voor het gebruik van apen in defensieonderzoek.

Vragen en opmerkingen van het lid van de Fractie-Visseren-Hamakers

1. Het lid van de Fractie-Visseren-Hamakers vraagt op basis van welke feiten u constateert dat onderzoek met apen de komende jaren nog noodzakelijk is voor de bestrijding van levensbedreigende ziekten en uitbraken van infectieziekten.

In 2025 heeft de Commissie ‘onderzoek niet-humane primaten (NHP)’ naar aanleiding van de unaniem aangenomen motie Wassenberg door de Tweede Kamer, onderzoek gedaan naar de mogelijkheid om het aantal proeven met NHP te verlagen zonder dat dit gevolgen heeft voor het onderzoek dat strikt noodzakelijk is voor de bestrijding van levensbedreigende ziekten en uitbraken van infectieziekten die de volksgezondheid bedreigen. De commissie heeft literatuuronderzoek gedaan en interviews met experts gehouden. De commissie constateert dat *“NHP’s een belangrijke rol [spelen] bij het ontwikkelen en reguleren van geneesmiddelen—niet in termen van aantallen, maar omdat ze op een aantal kritische momenten in het ontwikkelingsproces van geneesmiddelen vooralsnog onmisbaar worden geacht. Over deze onmisbaarheid is overigens geen algehele overeenstemming onder wetenschappelijke onderzoekers. Vooral in preklinisch onderzoek naar de effectiviteit en veiligheid van geneesmiddelen zijn NHP experimenten belangrijk. In Nederland worden dergelijke experimenten uitgevoerd door het BPRC, maar bedrijven in Nederland maken ook gebruik van NHP-faciliteiten in het buitenland.”*

2. Kunt u aangeven welke wetenschappelijke publicaties aantonen dat het gebruik van apen in het BPRC noodzakelijk is? Bent u bereid onafhankelijke, systematische reviews te laten uitvoeren voor alle onderzoeksdomeinen waarin het BPRC apen inzet, zodat de wetenschappelijke noodzaak en humane relevantie van dit type onderzoek transparant en toetsbaar worden gemaakt? Zo nee, waarom niet?

In de Wet op de dierproeven staat dat een dierproef alleen mag worden gedaan wanneer het beoogde resultaat niet kan worden bereikt door middel van een wetenschappelijk verantwoorde methode of onderzoeksstrategie waarbij geen levende dieren worden gebruikt. Het wettelijke kader voor het onderzoek met apen schrijft vervolgens voor dat het onderzoek gericht moet zijn op gezondheidsondermijnende of mogelijk levensbedreigende aandoeningen. Tevens is het onderzoek alleen toegestaan als het onderzoek niet met een andere diersoort kan worden uitgevoerd.[14] Het onderzoek wordt

[13] Eerste Kamerstukken, 2025/2026, 22.112, TK 4405.
[14] Wet op de dierproeven, artikel 10e 2de lid

vervolgens zorgvuldig en onafhankelijk getoetst door een Dierexperimentencommissies (DEC) en de Centrale Commissie Dierproeven (CCD). Gezien het wettelijk kader zoals hiervoor uitgelegd, zijn alle door het BPRC uitgevoerde apenproeven noodzakelijk voor de volksgezondheid en zijn daar vooralsnog geen toereikende alternatieve onderzoeksmethoden voor.

De commissie ‘onderzoek niet-humane primaten’ heeft aangegeven dat er geen wetenschappelijke consensus is over onder andere de vertaalbaarheid van onderzoek met apen naar de mens en het belang van NHP-experimenten voor verschillende wetenschapsgebieden. Ik wil hier werk van maken en daarom ben ik met ZonMw in gesprek om de komende jaren te laten onderzoeken op welke wijze het onderzoek met NHP heeft bijgedragen aan voortgang in de biomedische wetenschappen en wat de relevantie is voor het ontwikkelen en testen van medicijnen en behandelingen. Dit meerjarige onderzoek zal zich specifiek richten op (een deel van) de ziektes waar het BPRC onderzoek naar doet. Dit onderzoeksprogramma dient eind 2029 te zijn afgerond en is een van de bouwstenen voor een nieuwe onafhankelijke onderzoekscommissie die zich in 2030 gaat buigen over de stand van het onderzoek met apen en de mogelijkheid om dat onderzoek af te bouwen, zonder dat dit gevolgen heeft voor het onderzoek dat strikt noodzakelijk is voor de bestrijding van levensbedreigende ziekten en uitbraken van infectieziekten die de volksgezondheid bedreigen.

3. Kunt u een overzicht geven van de medicijnen of behandelingen die door onderzoek bij het BPRC zijn ontwikkeld? Dit lid ontvangt daarbij graag een overzicht van de afgelopen drie jaar.

Het BPRC heeft mij het bijgevoegde overzicht aangeleverd.

4. Kunt u een overzicht geven van het onderzoek dat de afgelopen drie jaar bij het BPRC is uitgevoerd? Het lid van de Visseren-Hamakers-fractie ontvangt daarbij graag per onderzoek informatie over:
   - de doelstellingen van het onderzoek;
   - de medicijnen of behandelingen die het onderzoek heeft opgeleverd;
   - het aantal apen dat bij het onderzoek is gebruikt;
   - een gedetailleerde omschrijving van de ingrepen die de apen hebben ondergaan; en
   - of de apen tijdens of na het onderzoek zijn gedood.

Het BPRC heeft mij het bijgevoegde overzicht aangeleverd. Het onderzoek met apen is alleen toegestaan als het onderzoek niet met een andere diersoort kan worden uitgevoerd.[15] Het onderzoek wordt vervolgens zorgvuldig en onafhankelijk getoetst door een DEC en de CCD.

5. Het lid van de Fractie-Visseren-Hamakers stelt dat de transitie naar proefdiervrije innovatie zich razendsnel ontwikkelt en een belangrijke wetenschappelijke ontwikkeling vertegenwoordigt die enorme kansen biedt. Proefdiervrij onderzoek is volgens dit lid nauwkeuriger dan onderzoek met proefdieren, aangezien de vertaalslag van dier naar mens wordt overgeslagen, en is ook vaak sneller en goedkoper dan onderzoek met dieren. Onderzoekers die met dieren werken reageren vaak defensief op deze ontwikkelingen, aangezien hun manier van onderzoek doen steeds verder onder druk komt te staan. Het lid acht het daarom onverstandig dat de overheid zich met name laat informeren door onderzoekers die dierproeven gebruiken, omdat dit slechts één kant van het

[15] Wet op de dierproeven, artikel 10e 2de lid

wetenschappelijke debat is. Bent u bereid u te blijven verdiepen in de transitie naar proefdiervrije innovatie en hiervoor in gesprek te gaan met en op bezoek te gaan bij wetenschappers, bedrijven en experts die dier-proefvrije methoden ontwikkelen en gebruiken?

Ik ben zeker bereid me te blijven verdiepen in de transitie naar proefdiervrije innovatie en hier gesprekken met experts over te blijven voeren.

6. U gebruikt de strategische onafhankelijkheid van Nederland en Europa als argument om onderzoek met apen in het BPRC te blijven financieren. Het lid van de Fractie-Visseren-Hamakers vindt het afgrijselijk dat apen het slachtoffer worden van deze strategische overwegingen. Bent u het met dit lid eens dat proefdiervrije innovatie – en niet onderzoek met dieren - de toekomst is?

We zitten in een transitie van wetenschappelijk onderzoek dat vroeger alleen met dierproeven kon, naar onderzoek dat in de toekomst zoveel mogelijk of zelfs uitsluitend met proefdiervrije alternatieven wordt gedaan. En ondanks dat er heel veel is ingezet op die alternatieven, zijn we er nog niet.

7. Zo ja, zou de overheid dan niet juist moeten investeren in proefdiervrije methoden en de investeringen in onderzoek met proefdieren moeten afbouwen?

Het kabinet investeert fors in proefdiervrije methoden. Zo investeert het kabinet €124,5 miljoen uit het Nationaal Groeifonds in Ombion. Ombion is het centrum voor proefdiervrije biomedische translatie, waar wordt ingezet op het ontwikkelen, valideren en vermarkten van proefdiervrije technieken voor geneesmiddelenontwikkeling. Ook het BPRC gaat een impuls geven aan het proefdiervrije onderzoek, door een oplopend deel van de instellingssubsidie hieraan te besteden; van 17% nu naar 30% in 2030. Daarnaast verwijs ik graag naar de brief van de staatssecretaris van LVVN over TPI en dierproeven die hij op 12 oktober 2026 aan uw Kamer heeft gestuurd, waarin hij ingaat op de ontwikkeling van een nationale roadmap om de transitie naar dierproefvrije innovatie te versnellen, met zowel aandacht voor het uitfaseren van dierproeven als voor het stimuleren van ontwikkelingen ten aanzien van proefdiervrije alternatieven.[16]

8. Op basis van welke feiten concludeert u dat het ‘aapmodel’ en ‘apen-NAMs’ onmisbaar zijn bij het ontwikkelen en valideren van *new approach methodologies* (NAMs)? Kunt u hiervan een overzicht van de bronnen geven?

De onafhankelijke Commissie onderzoek niet-humane primaten stelt dat *“[er meer winst is] te behalen uit een betere verbinding tussen enerzijds de proefdiervrije innovaties en anderzijds het NHP-onderzoek. Dit zijn vaak nog gescheiden werelden, die elkaar niet goed weten te vinden (en soms vermijden), terwijl ze juist veel aan elkaar kunnen hebben. Bekendheid met methoden bij onderzoekers maakt dat een scherpere keuze gemaakt kan worden tussen NAM’s of NHP-onderzoek gebaseerd op beter inzicht in de sterke en zwakken kanten van de verschillende methoden. Inzichten uit NHP-experimenten zijn heel relevant voor een onderzoeker die bezig is het ontwikkelen van alternatieven. Zo zijn er bijvoorbeeld recente successen in onderzoek naar taaislijmziekte (cystic fibrosis) met humane darmorganoïden, maar gebeurt er ook onderzoek naar deze ziekte met NHP's. Betere samenwerking kan leiden tot vermindering van NHP-experimenten, omdat bestaande kennis beter wordt benut. Specifiek voor het BPRC zou een koppeling aan onderzoeksinstituten en universiteiten meer interactie met NAM’s onderzoekers opleveren. Het BPRC kan het alternatievenveld*

[16] EK 36.725 VIII, 182739

voeden met NHP data, vooral als de alternatieven gebaseerd zijn op NHP-(stam)cellen of weefsels, en andersom kan het alternatievenveld het BPRC-onderzoek naar NAM's helpen versterken."
Het BPRC gaat actief de samenwerking opzoeken met partijen die werken aan proefdiervrije onderzoeks- en testmethoden.

9. U stelt dat onderzoek met apen "*essentieel*" is voor infectieziekten zoals Covid-19. Kunt u onderbouwen welke concrete bijdrage van het BPRC onmisbaar was voor de bestrijding van de Covid-pandemie?

De onafhankelijke Commissie onderzoek niet-humane primaten stelt: "*het BPRC, het Erasmus MC, het Leids Universitair Medisch Centrum en andere Nederlandse universiteiten hebben een rol gespeeld in het testen van verschillende SARS-CoV-2-vaccins en droegen hiermee bij aan de internationale inspanningen voor veilige en effectieve vaccins tegen SARS-CoV-2. Deze zijn van groot belang geweest voor het verminderen van sterfte en langetermijngevolgen, en voor het kunnen afbouwen van maatregelen om de verspreiding van SARS-CoV-2 tegen te gaan.*

Er is echter ook wetenschappelijke twijfel aan de noodzaak van het gebruik van NHP's voor het ontwikkelen van SARS-CoV-2-vaccins. Deze kritiek betreft de vraag of NHP-onderzoek wel echt zo belangrijk is geweest, aangezien parallel aan NHP-studies (en niet erna) al SARS-CoV-2-vaccins in mensen werden getest. Bij de ontwikkeling van de BioNTech/Pfizer- en Moderna-vaccins is in sterke mate vertrouwd op eerder verkregen data uit onderzoek in NHP's en mensen betreffende andere vaccinplatforms zoals voor Ebola, waarvan al veel veiligheidsdata bekend waren. De relatief nieuwe techniek van mRNA vaccins werd al sinds de jaren 90 onderzocht, en de eerste mRNA vaccins voor prostaatkanker en MERS zijn in 2013 goedgekeurd. Critici beargumenteren daarom dat een 'weight of-evidence' benadering gebruikt had kunnen worden om te bepleiten dat NHP-experimenten niet meer nodig waren voor de ontwikkeling van SARS-CoV-2 vaccins. De weight-of-evidence benadering is een methode om de kracht en betrouwbaarheid van wetenschappelijk bewijs te beoordelen door verschillende bronnen van bewijs te combineren en te wegen. De EMA staat toe dat in voorkomende gevallen hiermee kan worden bepleit dat de al bestaande data en bewijzen voldoende zijn voor de beoordeling van een medicijn en dat NHP-experimenten dus niet nodig zijn. Tot op zekere hoogte is dit dus ook gebeurd tijdens de pandemie en werden grote klinische studies in mensen versneld (en parallel aan onderzoek in NHP's) toegestaan en werd gestart met grootschalige vaccinproductie voordat alle testresultaten bekend waren.

Maar NHP's hebben desondanks een belangrijke rol gespeeld in de versnelde ontwikkeling van de SARS-CoV-2-vaccins. Zo zijn er belangrijke NHP-experimenten gedaan naar dosis-optimalisatie en de boost-strategie, naar veiligheidscontroles zoals bijvoorbeeld het in kaart brengen van het risico dat T-helper cellen een vaccin-geassocieerde versterkte luchtwegziekte zouden kunnen veroorzaken, en experimenten om de effectiviteit tegen verschillende virusvarianten te kunnen voorspellen. Het is achteraf lastig in te schatten hoe de ontwikkelingen van de vaccins zouden zijn verlopen zonder enig NHP onderzoek, maar het lijkt redelijk om aan te nemen dat dit significant langer had geduurd en dat er grotere veiligheids- en effectiviteitsrisico's waren geweest in een groter aantal klinische trials met meer mensen."

Op basis van het onafhankelijke rapport concludeer ik dat het onderzoek met apen cruciaal is geweest voor de versnelde ontwikkeling voor vaccins en voor het inperken van de veiligheids- en effectiviteitsrisico's.

10. Kunt u toelichten waarop de vermeende noodzaak van het BPRC voor Parkinsononderzoek is gebaseerd?

De noodzaak van de bijdrage van het BPRC moet worden bezien in de context van specifieke onderzoeksvragen. Parkinsononderzoek vindt wereldwijd plaats en maakt gebruik van uiteenlopende, elkaar aanvullende onderzoeksmethoden. De specifieke bijdrage van het BPRC ligt in de combinatie van expertise, infrastructuur en ervaring met NHP die voor bepaalde vragen binnen het translationele Parkinsononderzoek relevant is. In het bijzonder betreft dit onderzoek naar nieuwe ziekte-modificerende therapieën: behandelingen die niet alleen symptomen bestrijden, maar als doel hebben in te grijpen in het onderliggende ziekteproces en daarmee de progressie van Parkinson te vertragen of te stoppen. De behoefte aan dergelijke behandelingen is groot, mede gezien het sterk toenemende aantal mensen met de ziekte van Parkinson.

11. Bent u bereid om op korte termijn onafhankelijk onderzoek te laten uitvoeren naar de kosteneffectiviteit en wetenschappelijke opbrengst van humane modellen ten opzichte van apenonderzoek voor de ziekten die bij het BPRC worden bestudeerd?

Zie mijn antwoord op vraag 2 van het lid van de Fractie-Visseren-Hamakers. De kosteneffectiviteit van humane modellen ten opzichte van apenonderzoek voor de ziekten die bij het BPRC worden bestudeerd maakt geen onderdeel uit van dit onderzoeksprogramma. De kosten van het onderzoeksmodel zijn namelijk geen overweging in de keuze van het NAM- of proefdiermodel. Die keuze wordt op inhoudelijke gronden gemaakt op basis van het OMA-model (onderzoeksvraag, methode, analyse), waarbij niet de dierproef, maar de onderzoeksvraag en de daarvoor meest succesvolle methode centraal staat.

12. Bent u het ermee eens dat een zo snel mogelijke afbouw van experimenten op apen óók impliceert dat er extra moet worden geïnvesteerd om deze afbouw daadwerkelijk mogelijk te maken, bijvoorbeeld door gerichte investeringen in dierproefvrije vaccinontwikkeling en andere humane, proefdiervrije innovaties?

Ja, zie mijn antwoord op vraag 7.

13. Kunt u toelichten welke concrete investeringen de regering bereid is te doen om deze afbouw te versnellen?

Zie mijn antwoord in op vraag 7.

14. Kunt u de in de brief aangekondigde informatie niet alleen aan de Tweede Kamer, maar ook aan de Eerste Kamer sturen?

Ja.

Naar aanleiding van de beantwoording van vragen in de Tweede Kamer heeft het lid van de Fractie-Visseren-Hamakers nog de volgende vraag.

15. In deze beantwoording wordt impliciet gesteld dat het BPRC een rol speelt bij onderzoek naar filovirussen zoals Ebola. Kunt u bevestigen dat, in tegenstelling tot wat in deze beantwoording wordt geïmpliceerd, dit soort onderzoek niet in Nederland plaatsvindt en ook niet in Nederland kan plaatsvinden, aangezien het BPRC niet beschikt over de benodigde faciliteiten of vergunningen?

In de beantwoording wordt een voorbeeld gegeven van onderzoek naar levensbedreigende ziekten, waar filovirussen onder vallen, waarvoor nog geen diagnostiek of medische tegenmaatregelen op de markt zijn, waarvoor de huidige kennis onvoldoende is en waarvan de autoriteiten (WHO, NIH, EMA, FDA) onderzoek met apen vooralsnog als gouden standaard zien.[17] Het onderzoek naar Ebola en het Marburgvirus, beide filovirussen, kan niet bij het BPRC plaatsvinden, omdat het BPRC niet beschikt over het benodigde BSL-4 laboratorium en de daarbij behorende vergunning.

[17] Expert Opin Drug Discov. 2024 Aug 18;19(10):1185–1211. doi: 10.1080/17460441.2024.2386100
An update on nonhuman primate usage for drug and vaccine evaluation against filoviruses, Marc-Antoine de La Vega [1], Ara XIII [1], Christopher S Massey [1], Jessica R Spengler [2], Gary P Kobinger [1], Courtney Woolsey [1,†]